

Гебеш Влад-Володимир В'ячеславович
студент гр. ПОФГзмсв-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидор І. П.

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

Професійна освіта є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Фінансове забезпечення професійної освіти повинно ґрунтуватися на пріоритетності витрат на розвиток ПТО з державного та місцевих бюджетів, використанні залучених коштів державних і приватних підприємств, громадських організацій, громадян, міжнародних освітніх фондів, програм і благодійних організацій, коштів, одержаних за надання додаткових освітніх послуг, виконання науково-дослідних робіт, доходів від виробничої та комерційної діяльності, кредитів і банківських позичок тощо.

В Україні існує проблема фінансування послуг професійної освіти. У держави постійно не вистачає коштів не тільки на розвиток системи освіти, її інфраструктури, але й на забезпечення функціонування закладів. Недостатніми є обсяги фінансування закладів професійної освіти, недосконалими є принципи розподілу і використання виділених коштів, діючий механізм інвестувань у ПТО тощо. У державних документах урядового рівня, неодноразово наголошувалося на необхідності розробки нових механізмів фінансування професійної освіти, запровадження багатоваріантних схем інвестування в освітню галузь, проте проблема залишається невирішеною [5].

Розвиток економіки нашої держави залежить від кваліфікованого і конкурентоспроможного персоналу, підготовка якого здійснюється в системі професійної освіти. За роки незалежності у професійній освіті України відбулися значні трансформації, зокрема:

- перехід до ступеневої системи навчання та інформатизації навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ);
- запровадження нових організаційно-педагогічних форм підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів з інтегрованих (укрупнених) професій;
- оновлення змісту професійної освіти з урахуванням динамічних змін у галузях виробництва;
- посилення уваги до експериментальної роботи в ПТНЗ;
- здійснення незалежної кваліфікаційної атестації майбутніх фахівців;
- розширення співпраці з роботодавцями;
- розвиток міжнародного співробітництва тощо.

Поряд із цим спостерігалися негативні тенденції:

- скорочення мережі та контингенту учнів ПТНЗ;
- повільне оновлення переліку напрямів професійної підготовки;
- зменшення обсягів державного замовлення та фінансування професійної освіти.

Якість професійної підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів в Україні не повною мірою відповідає вимогам сучасного ринку праці. Основні проблеми спричинені збереженням значної централізації в управлінні професійною освітою, недостатньою взаємодією професійних навчальних закладів, роботодавців і науковців у розробленні державних стандартів професійної освіти, багатотипністю мережі ПТНЗ, недосконалістю механізмів фінансування.

Неефективною є система професійної орієнтації молоді на робітничі професії та консультування з професійної кар'єри в ринкових умовах. Чимало складних проблем накопичилося в організації професійного навчання на виробництві [1].

Модернізація професійної освіти потребує вдосконалення науково-методичного супроводу її розвитку, врахування прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної освіти і навчання, запровадження інноваційних технологій і методик підготовки висококваліфікованих робітників і молодших спеціалістів, а також розроблення і впровадження сучасних моделей управління та фінансування, розвитку співпраці з соціальними партнерами, створення державних стандартів на засадах компетентнісного підходу, підвищення престижності професійної освіти в суспільстві, удосконалення системи професійної орієнтації молоді на робітничі професії та консультування з професійної кар'єри, покращення матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення, підвищення якості педагогічного персоналу.

У процесі реформування професійної освіти мають бути створені заклади нового типу: одно- і багатопрофільні професійні ліцеї і багаторівневі та багатопрофільні професійні коледжі. Системних зусиль щодо розв'язання цих проблем має приділяти НАПН України у співпраці з Міністерством освіти і науки України, регіональними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України та галузевими асоціаціями, Всеукраїнською асоціацією працівників професійно-технічної освіти та іншими громадськими організаціями.

Професійна освіта повинна бути спрямована на задоволення індивідуальних потреб особистості у здобутті сучасних і затребуваних на ринку праці кваліфікацій, професійний розвиток персоналу підприємств, забезпечення підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів.

Розвиток професійно-технічної освіти за роки незалежності України пов'язаний із суспільними та соціально-економічними процесами.

Перший етап – 1991-1997 рр. – перехідний. Україна успадкувала розвинену систему професійно-технічної освіти (ПТО), що відповідала політичному, економічному, соціальному устрою колишнього Радянського Союзу. У 1991 р. до її складу входило 1,3 тис. ПТНЗ, у яких здобували професійно-технічну освіту майже 660 тис. випускників загальноосвітніх навчальних закладів більш як за 800 робітничими професіями. Навчальний процес здійснювали 60 тис. педагогічних працівників [2].

З 1991 р. в Україні відбувалося скорочення обсягів виробництва, зростання інфляції, перехід від планової до ринкової економіки. У країні спостерігалися значні соціально-економічні труднощі, різке погіршення якості життя та зростання соціального розшарування. Відбулося зниження статусу та заробітної плати вихователів, викладачів, майстрів виробничого навчання, що спричинило масовий відтік їх із закладів професійної освіти. Погіршується загальноосвітня підготовка учнів у профтехучилищах, зменшується державне замовлення на підготовку кваліфікованих робітників у ПТНЗ, скорочуються потреби у робітничих кадрах з певних професій, передусім, у галузі важкої промисловості.

Другий етап – 1998-2001 рр. – стабілізаційний. Він характеризувався стабілізацією економіки і відновленням темпів її зростання, розвитком нових галузей, зокрема, сфери обслуговування (туризм, готельна справа, бізнес), появою нових та інтегрованих професій. Розпочинається активна модернізація професійно-технічної освіти. На цьому етапі було визначено загальну стратегію розвитку освіти, правове поле функціонування всіх ланок освіти, здійснений перехід до ступеневої системи навчання в закладах професійно-технічної освіти, запроваджено нові організаційно-педагогічні форми підготовки кваліфікованих робітників. З'явилися професійно-технічні навчальні заклади нового типу, деякі з них трансформувалися у багатофункціональні регіональні та галузеві професійні освітні центри. Почали формуватися також інші типи навчальних закладів (вищі професійні училища, центри професійно-технічної освіти, професійні ліцеї), курси для перепідготовки незайнятого населення.

Прийняття у 1998 р. Закону України «Про професійно-технічну освіту» сприяло посиленню уваги органів державної влади і роботодавців до забезпечення підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ різних типів і форм власності.

Третій етап – 2002-2006 рр. – стратегічний. На початку ХХІ ст. система професійно-технічної освіти помітно змінилася. Оновлюються та розширюються її функції, розвивається соціальне партнерство, здійснюється пошук напрямів співпраці з роботодавцями. Формується нормативно-правова база професійно-технічної освіти, розробляються цільові державні програми її розвитку, задекларовано курс на гуманізацію, підвищення якості та доступності освіти.

Четвертий етап – 2007-2011 рр. – стагнаційний. Починаючи з 2007 р., в Україні все більше проявляється світова фінансово-економічна криза. У професійно-технічній освіті загострилися негативні тенденції, що спричинили зниження якості підготовки кваліфікованих робітників, незацікавленість роботодавців і регіональних керівників органів виконавчої влади в розвитку професійної освіти, невідповідність змісту підготовки національним і регіональним потребам. Економічний спад посилювався демографічною кризою. На цьому етапі здійснювався активний пошук оптимальних шляхів удосконалення функціонування системи професійно-технічної освіти України та подолання фінансово-економічної кризи. Водночас, вжиті заходи не спричинили істотного поліпшення якості професійної освіти.

П'ятий етап – 2012 р. – до цього часу – трансформаційний. Із 2012 р. знову інтенсифікуються процеси модернізації професійної освіти. Приймаються стратегічні документи з розвитку професійної освіти і навчання, розробляються нормативні акти щодо формування державного замовлення, забезпечення професійного розвитку громадян, у тому числі персоналу підприємств тощо.

Упродовж останніх років помітно погіршилося фінансово-економічне забезпечення системи професійної освіти. Різке зменшення надходжень у державний бюджет, переструктурування його витрат на користь військово-промислового комплексу спричинили пошук шляхів скорочення бюджету, зокрема, за рахунок не виправданого скорочення витрат на професійно-технічну освіту, необґрунтованого й непідготовленого переведення її фінансування на місцеві бюджети. За таких умов професійно-технічна освіта в ряді областей України опинилася на межі знищення. Сучасна система професійної освіти в Україні має розгалужену мережу навчальних закладів і підприємств різних типів і форм власності (понад 2 тис.), що здійснюють професійну підготовку кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів. Її структура була сформована ще за радянських часів і за роки незалежності нашої держави зазнала лише часткових змін [4, с. 20]. Останнім часом відбулося скорочення мережі закладів професійно-технічної освіти, контингенту учнів, переліку напрямів професійної підготовки.

Професійна (професійно-технічна) освіта є складовою системи освіти України. Професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Професійне (професійно-технічне) навчання – складова професійної (професійно-технічної) освіти. Професійне (професійно-технічне) навчання передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного зростання впродовж життя.

Професійна (професійно-технічна) освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації.

Ефективна реалізація політики у сфері освіти неможлива без належного фінансового забезпечення навчальних закладів та освітніх програм, джерелами якого є як бюджетні кошти, так і кошти юридичних та фізичних осіб. Важливість вирішення проблем, що пов'язані з бюджетним фінансуванням освіти, зумовлена обмеженим обсягом та неефективним та недосконалим використанням наявних фінансових ресурсів, вимагає розроблення нових підходів до організації фінансування вказаної галузі.

На розвиток системи освіти в Україні спрямовуються матеріальні та фінансові ресурси. Фінансування установ, закладів та заходів освіти

здійснюється на нормативній основі за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, галузей економіки, підприємницьких структур, а також додаткових джерел фінансування [6, с. 267].

Згідно Закону України «Про освіту» фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей економіки, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування [3].

Основним джерелом фінансування витрат на освіту є державний та місцеві бюджети. Держава повинна забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність. Кошти закладів і установ освіти та науки, які повністю або частково фінансуються з бюджету, одержані від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються.

Важливою причиною державної підтримки освіти є суспільно-корисна цінність витрат на освіту. Вигоду від наявності громадян з високим рівнем освіти отримує не лише окремо взята людина, але й суспільство в цілому. Інакше кажучи, суспільна вигода від освіти перевищує суму тих вигод, які отримують окремі громадяни, й саме тому держава в більшості випадків не залишає питання про визначення рівня освіти на розсуд ринку, тому що ринок не завжди правильно враховує потреби та інтереси всього суспільства, тим більше, що послуги освіти, як правило, носять довгостроковий характер, а отже, й від них залежить довгострокова перспектива економічного та соціального розвитку країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ващенко А. П. Перспективи розвитку професійної освіти в Україні. URL: <http://ephshair.phdpu.edu.ua/xmlui/handle/8989898989/3083>.
2. Кремень В. Біла книга національної освіти України. Київ: 2009. 376 с.
3. Про освіту. Закон України № 2145-19 від 15.09.2017 р. *Відомості ВРУ*. 2017. № 38-39. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Радкевич В. Науково-методичне забезпечення модернізації професійної підготовки фахівців: результати наукових досліджень. *Професійно-технічна освіта*. 2018. № 2. С. 18–23.
5. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
6. Ткачук С. І. Актуальні проблеми та перспективи розвитку професійної освіти в умовах ринку праці. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2017. Вип. 2 (88). С. 266-270.